

УДК 811.111

Козловська Г.Б.

Сумський державний
педагогічний університетРеалізація принципів риторики
в синоптичних текстах

У статті розглядаються тексти про погоду (ТП) газети «The Washington Times», аналізуються особливості реалізації в них принципів риторики. Особлива увага фокусується на модифікації форми та змісту синтаксичних структур у ТП, на фігурах додавання, зменшення та переміщення. В інформаційних повідомленнях про погоду широко використовуються такі риторичні структури, як еліпс, багатосполучниковий і безсполучниковий зв'язки, інверсія, паралелізм, повтори.

Риторика Аристотеля приділяла значну увагу синтаксичним прийомам і фігурам думки та слова, які сприяють посиленню впливу промови оратора на слухача. Фігури (лат. *figura* — окреслення, зовнішній вид, образ) — це прийоми виразності, що реалізуються в тексті, який складається з одного або більше речень [3, 422].

Фігури думки в античній риторичній поділялись на уточнюючі, а саме: 1) позицію оратора; 2) зміст предмету; 3) відношення до предмета; 4) контакт із слухачем. Фігури слова поділялись на: 1) фігури додавання (повтори, «підкріплення» з синонімічним перерахуванням, багатосполучниковий зв'язок); 2) фігури зменшення (еліпс, безсполучниковий зв'язок); 3) фігури переміщення або розташування (інверсія, паралелізм).

Синтаксис, як відомо, має великі можливості для виразу змістових та емоційних відтінків висловлювання. Текстові про погоду (ТП) притаманні синтаксичні особливості, які зумовлені дією інтра- та екстралінгвістичних факторів. Кожний функціональний стиль має специфічні конструкції, прагне створити свій стилістичний ефект

[7, 153]. Це положення стосується і ТП, які характеризуються монотематичністю, інформаційною насиченістю та синтаксичною своєрідністю.

Перетворення кількості і якості змісту та форми є дистинктивною рисою синтаксичної структури ТП. До синтаксичних засобів компресії газетного ТП відносяться неповні речення, асиндетон, пропуск артиклів.

Номінативні односкладні речення мають великий експресивний потенціал, оскільки іменники, які є їх головним членом, поєднують в собі образ предмета та ідею його існування [1, 188]. Номінативні конструкції ТП включаються в загальне оформлення картини погоди.

Пр.: *Sun then increasing clouds. Variable clouds; a few showers (November 19, 1998). Some sun; a gusty March wind (March 12, 1998). Mixed clouds and sunshine (March 14, 1998).*

Відсутність дієслів і дієслівних сполучень є показовою для ТП та розмовного стилю. Наявність номінативних конструкцій у газетному ТП викликана необхідністю швидко, чітко, стисло передати інформацію про погоду. Економія мовних засобів зумовлена прагматичними інтенціями. Односкладні речення, показові для письмових англійських текстів, стали валідними в газетному повідомленні погоди. Номінативні конструкції в ТП сприяють формуванню загальної картини погоди в усій її різноманітності.

Еліпс газетного ТП представлений неповними реченнями, в яких одна або обидві головні позиції імплікуються.

Пр.: *Lows 26 to 45. Lows from 16 in Montana to 49 in the deserts. Lows 10 to 29.*

У неповних реченнях позиція присудка виражена імпліцитно. Пропущені елементи висловлювання відновлюються легко в контексті. Видо-часові форми дієслова в цих реченнях визначаються контекстом і лексичними темпоральними маркерами типу *today, tonight*. Останні корелюють з дієсловами теперішнього часу (*Present Indefinite Tense*). Цей феномен притаманний і футуральним маркерам у тих випадках, коли газета виходить напередодні.

Пр.: *Highs today will range from 36 in Washington to 81 in the deserts of California. Highs today will range from 36 in the mountains of Montana to 81 in the deserts (November 19, 1998).*

У цьому реченні йдеться про перепад температур, дієслово *range* вживається в майбутньому часі (*Future Indefinite Tense*). За аналогією видо-часова форма *will range* легко відновлюється в неповних реченнях.

Пор.: *Lows will range from 26 to 45. Lows will range from 16 in Montana to 49 in the deserts. Lows will range from 10 to 29.*

Еліпс ТП газети «*The Washington Times*» представлений неповними реченнями, в яких позиції підмета і присудка виражені імпліцитно.

Пор.: *Partly to mostly cloudy across the region tonight. Partly to mostly cloudy with a few stray flurries across the area tonight. Partly cloudy tonight (November 19, 1998).*

У безособовому реченні *it* виконує функцію підмета. Обидві позиції (підмет і присудок) легко відновлюються.

Пор.: *It will be partly to mostly cloudy across the region tonight. It will be partly to mostly cloudy with a few stray flurries across the area tonight. It will be partly cloudy tonight.*

Характерною рисою ТП є те, що читачеві не надається можливості варіативного асоціювання, він обмежений конситуацією. Реципієнт опиняється в жорстких рамках, коли за допомогою лексичних та граматичних засобів можливий лише певний варіант заповнення відсутніх елементів.

У газетному ТП існує особливий вид компресії — пропуск артиклів. У заголовках і підзаголовках газети «*The Washington Times*» часто відсутній індивідуалізуючий артикль (*the Individualizing Article*). Пор.: Відсутність індивідуалізуючого артикля в заголовку *Chesapeake Bay, Tidal Potomac* протиставляється наявності артикля перед цими ж іменниками в тексті: *Waves averaging 1 foot on the lower Potomac and 1-2 feet on the Chesapeake Bay (November 19, 1998). Waves a foot on the lower Potomac and 2-3 feet on the Chesapeake Bay (March 17, 1998).*

В англійській мові артикль є засобом представлення категорії означеності / неозначеності. Відомо, що означений артикль ставиться перед назвами річок, заток, гірських хребтів. Функція індивідуалізуючого артикля полягає в тому, що він є засобом вираження категорії інтродукції. Означений артикль корелює з пресупозицією, виконує обмежувальну

функцію, співвідносить референт із ситуацією [6, 34]. Вживання означеного артикля в газетному ТП означає, що йдеться про географічну назву, вже відому авторові і читачеві. Пор.: *the Potomac River, the Chesapeake Bay.*

Нормою для заголовка ТП газети «*The Washington Times*» є нульовий артикль. Артикль відсутній перед іменниками в журнальних заголовках із міркувань мовної економії, незважаючи на те, що за змістом його потрібно було б вжити. Реалізація опозиції означений : : нульовий артикль слугує прагматичним засадам ТП.

Еліпс притаманний для заголовків повідомлення погоди. Пор.: *Around the Nation Yesterday, Around the World Yesterday* являють собою прогноз погоди по США і всьому світу за вчорашній день. *Around the Nation Yesterday* має на увазі використання ключового слова *forecast* — *Yesterday's Forecast Around the Nation. Around the World Yesterday* легко трансформується у заголовок *Yesterday's Forecast Around the World*. Еліпс у даному випадку сприяє внесенню деякого різноманіття в клішовані стандартні назви ТП.

Одним із засобів кількісної модифікації газетного ТП є асиндетон і полісиндетон. Асиндетон актуалізує безполучникове об'єднання елементарних речень в газетному ТП.

Пор.: *Windy, cooler; partly sunny (November 19, 1998). Tonight, mostly cloudy, rain from Washington to central California (March 12, 1998). More than 70 villages were swept away; 10,000 people died (November 18, 1998).* Асиндетон газетного ТП використовується для передачі розділених у часі і/ або просторі, але пов'язаних між собою явищ. Лексичні маркери актуалізують розчленування явища: а) у часі: *Clouds will return tomorrow; perhaps flurries late (March 12, 1998). Increasing clouds tomorrow; showers will be possible at night (November 13, 1998);* б) у просторі: *Tonight, mainly clear north, partly to mostly cloudy south; rain in Texas (March 12, 1998). Mostly cloudy north tonight with a snow shower or two; mainly clear south (November 18, 1998).*

Вид зв'язку між самостійними та елементарними реченнями є надзвичайно суттєвим для ритмічної організації газетного ТП. З

точки зору класичної риторики, ритмічна організація тексту призначена для переконання читача в правильності своєї думки. Ритм — це єдність мовленнєвого руху, розвитку всього твору [2, 48]. Для газетного ТП характерний якісно особливий ритм, органічно пов'язаний із композицією в цілому. В основі ритмічної динаміки ТП знаходяться лінгвістичні чинники. Стабільність або зміна ритму пов'язані з просодикою і структурою речення, викликані наявністю / відсутністю сполучників. Використання безсполучникового зв'язку повідомляє ТП вельми чіткий та дещо жорсткий ритм, надає газетній погодній інформації більшої стислості, компактності, динамічності.

Багатосполучниковий зв'язок пом'якшує перехід від однієї частини речення до іншої. Полісиндетон в газетному ТП особливо проявляється в актуалізації сурядного сполучника *and*.

Пор.: *Midwest: Clouds and rain and snow showers will streak across Wisconsin and Michigan today (November 15, 1998). Rockies: A good deal of sunshine and breezy central and south (March 12, 1998).*

Повтор сполучника впорядковує, ритмізує висловлювання. Порівняно з асиндетоном, полісиндетон створює враження збільшеної кількості фактуальної інформації. Актуалізація сполучника *and* в газетному ТП сприяє не тільки створенню надлишковості та оформленню загального стилістичного тону викладу. Різного роду повтори, утворені за допомогою єднального сполучника *and*, є одним із риторичних прийомів створення переконливості, а також надають ТП ритмічної однорідності.

Експресія газетного ТП виникає не тільки за рахунок перетворення кількості форми та змісту конструкції. Перетворення якості форми та змісту конструкції також є риторичним прийомом для передачі експресивності та емоційності на синтаксичному рівні.

Будь-яке повідомлення про погоду будується з наявних мовних одиниць, кожна з яких репрезентує певну інформацію, має власне значення і позицію. Прямий порядок слів в англійській мові полягає в послідовності підмета, присудка, другорядних членів речення. Обставина місця передує обставині часу. Інверсія змінює стандартну форму побудови речення газетного ТП. Один з елементів речення виявляється ведучим, отримує конотації емоційності або експресивності [1, 162]. Будь-яка перестановка

елементів речення відповідає певному стилістичному завданню, оскільки порядок слів виконує, крім стилістичної, ще й граматичну функцію. Граматична трансформація порядку слів об'єктивує зміни в структурі речення, призводить до появи якісно нового значення [5, 6-7]. При зміні порядку слів у реченні з'являються нові відтінки значення не лише окремих його складових, але й усього речення в цілому. Зміна значення викликає появу суттєвих змін в інформативності деяких елементів речення, що, в свою чергу, впливає на зміну інформативності цілого речення.

Пор.: *However, until a cold wave on Nov. 4, 1991, sent temperatures down to minus 3, the city had never experienced subzero cold so early (November 4, 1998) — Однак до тих пір, поки 4 листопада 1991 року температура не опустилася до 3 градусів нижче нуля через різке похолодання, місто ніколи не відчувало так рано мінусової температури.* Прямий порядок слів у цьому реченні змінений: на перше місце висунуто підрядне речення часу. Основною метою такої побудови висловлювання є спроба звернути увагу читача на час і місце явища. Інформація про час представлена більш контрастно та рельєфно, ніж сам факт погодного явища.

При збереженні прямої послідовності теми і реми характер актуального членування речення залишається константним. При модифікації членування розташування синтаксичних елементів стає стилістично маркованим. У випадку емпізи певні елементи детермінуються конситуацією та лексичним наповненням. Пор.: *With the exception of coastal North Carolina and much of Florida, sunshine will dominate the Southeast (August 7, 1998) — За винятком узбережжя Північної Кароліни та більшої частини Флориди, сонячна погода буде переважати на південному сході.* У цьому реченні додаток з прийменником *with* виносяться на перше місце з метою емпізи.

Порушення прямої послідовності теми і реми викликане необхідністю звернути увагу читача на ті штати, в яких не буде сонячної погоди. Відомо, що потенційно емпізичними є початкова та кінцева позиції членів речення [5, 13]. Але кінцева позиція відповідає нейтральній послідовності теми і реми і, отже, є менш емпізичною.

Аналіз ТП газети «*The Washington Times*» дозволяє ідентифікувати такі випадки інверсії:

1. Інтродуктивне вживання обставини місця.

Пор.: *Farther south, there will be a couple of showers and possibly a thunderstorm (November 19, 1998). Across the southern Rockies, there will also be a few thunderstorms sprinkled about (August 21, 1998).* В англійській мові нормативною є послідовність «підмет — присудок». Другорядні члени речення є менш мобільними. Локальна віднесеність має неабияке значення в повідомленні про погоду. Увага читача сфокусована на початку речення, де повідомляється про місце погодного явища.

2. Висування на перше місце підрядного темпорального та допустового речення.

Пор.: *As the storm continued northward, it killed more than 400 people (September 2, 1998). Although a few showers will linger in New England, drier air will spread into many areas from the Northeast to Virginia (August 12, 1998).* У складнопідрядних реченнях емпатичною позицією для підрядного речення є початкова. Цим досягається ефект антиципації [5, 15]. Контрастне виділення часу, місця та інших характеристик у повідомленнях про погоду викликано необхідністю звернути увагу читача на рематичний компонент речення. Початкову позицію в складнопідрядному реченні газетного ТП займає найбільш важлива частина погодної інформації.

3. Препозитивне вживання прийменникових словосполучень.

Пор.: *With some clouds, a few showers will occur here and there, especially downwind of the Great Lakes (October 22, 1998). With some sunshine, temperatures will peak from 43 in the Washington Cascades to 96 in the low deserts of California (October 18, 1998).*

Переміщення репозитивного прийменникового словосполучення в емпатичну позицію створює ефект семантико-синтаксичної компресії, сприяє перцепції інформації.

Показовим для ТП є вставні одиниці (*comment clauses*) [9, 196]. Вони виражають загальну оцінку висловлювання та ставлення адресанта (припущення, сумнів, впевненість). Суб'єктивні коментування на письмі відокремлюють комами. Пор.: *True or not, Pittsburgh, Pa., reached 65 degrees for the seventh straight day on Nov. 10, 1975 (November 10, 1998).*

Інфінітивна конструкція є яскравим прикладом емфази. Пор.: *It is a gamble to expect much rain in Las Vegas, Nev., during August (August 14, 1998) — Ризиковано очікувати рясних дощів у Лас-Вегасі в серпні.* Зміна традиційного порядку слів у реченні викликана необхідністю переконати читача в неможливості великих опадів у Лас-Вегасі в серпні. Інверсія сприяє тому, щоб думка автора стала думкою реципієнта.

Порядок слів у газетному ТП виконує емотивну, контрастно-виділяючу та ритмостворюючу стилістичні функції. Інверсія в газетному ТП покликана акцентувати увагу на найбільш інформативно важливих фактах повідомлення. Трансформація нейтрального темарематичного висловлення зумовлює часткове зміщення акценту інформативності у повідомленні про погоду. Інверсія в газетному ТП сприяє більш дрібній паузації повідомлення, що призводить до появи більш коротких синтагм. Короткі синтагми більше відповідають характерові розмовного синтаксису, полегшують сприйняття та запам'ятовування погодної інформації. Інверсія газетного ТП є яскравим прикладом експресії на синтаксичному рівні, одним з риторичних прийомів, що сприяє ефективному синтаксичному вираженню переконливості мовлення.

У газетному ТП зустрічається повтор синтаксичних конструкцій і лексичних елементів. Повтором або репризою називається фігура мовлення, яка складається з повтору звуків, слів, морфем, синонімів або синтаксичних конструкцій за умови достатньої щільності ряду [1, 182]. Лексичний повтор у газетному ТП широко представлений тематичною лексикою. Загальний заголовок *AccuWeather Forecast* повторюється в слові *weather (Today in Weather History, Today's Weather Systems, Weather Trends)*; у слові *forecast (Five-Day Forecast for Washington, Regional Forecasts, Today's Regional Forecast, Today's National Forecast, National Forecast, World Travelers Forecast)*. Номінативна функція повтору в даному випадку сприяє виділенню ключових слів і тематичного блоку.

Лексичний повтор також реалізується у текстовій фіксації погоди.

Пор.: *Sun followed by clouds today. Variable clouds the rest of tomorrow (November 19, 1998).*

Повтор ключових слів забезпечує когерентність ТП. А повтор тематичної лексики формує основні стильові риси предметно-логічного повідомлення про погоду — компресію та ясність викладу. Пор.: *South Central: Rain across parts of Oklahoma, Arkansas, Louisiana and Texas today and tonight. A few thunderstorms as well in eastern and southern Texas. Mostly cloudy with a shower elsewhere (March 15, 1998)*. Мікрополе «дощ» (*rain*) акцентує увагу читачів на різній мірі інтенсивності та сили погодного явища.

Повтор у ТП зустрічається з інтенсифікаторами: вигуками, посилюючими частками, прийменниками, прислівниками тощо [4, 62]. Інтенсифікатори, що приєднуються до повтору, слугують посиленню певного елемента ТП. Пор.: *Southeast: Brisk and cold with some flurries across the Appalachians and Tennessee Valley today. Partly to mostly sunny and unseasonably chilly across areas north of Florida. Sunny and cool in Florida. Tonight, mainly clear and very cold north of Florida (March 11, 1998)*. Тема прохолодної погоди в цьому реченні виражена синонімами *brisk* — «холоднувато», *cold* — «холодно», *chilly* — «мерзлякувато», *cool* — «прохолодно». Сміслові навантаження цих слів виділяється за допомогою інтенсифікаторів *unseasonably* — «не за сезоном» та *very* — «дуже». Саме на цій території очікується не за сезоном прохолодна і навіть дуже холодна погода.

Повтор морфеми — це важливий засіб емоції [6, 26], що сприяє збільшенню інформаційної ємкості ТП. Структурна варіативність морфемного повтору в ТП обмежена медіальною позицією, направленою на логічне та емоційне виділення корінної морфеми. Пор.: *Sun followed by clouds today. Mostly cloudy tonight into tomorrow with the chance for a few showers. Variable clouds the rest of tomorrow (November 19, 1998)*.

Коренева морфема *cloud* бере участь у насиченні тексту додатковим змістом і модальністю. Морфемний повтор виконує функцію логіко-емоційної інтенсифікації. Звертаючи увагу читача на основну погодні характеристики (хмарність), морфема є пов'язаною формою (*bound form*) і позбавлена самостійного функціонування в мовленні, але релевантна до тематичної орієнтації повідомлення про погоду.

Високу частотність в ТП мають синтаксичні повтори, до яких відноситься синтаксичний паралелізм. Використання паралельних структур у ТП передбачає ретельне обмірковування та підготовку. Широке використання синтаксичного паралелізму у ТП зумовлене прагматичними інтенціями вербалізації чіткості, логічності інформативності та компресії повідомлення. Пор. (ТП — 1) *West Coast: Highs today will range from 36 in Washington to 81 in the deserts of California*. (ТП — 2) *Rockies: Highs today will range from 36 in the mountains of Montana to 81 in the deserts (November 19, 1998)*.

Більша частина заголовків ТП представляє собою повтор тематичної лексики та синтаксичних конструкцій. Пор.: *Around the Nation Yesterday — Around the World Yesterday, National Outlook — National Forecast, Today's National Forecast — Today's Regional Forecast*.

Стандарт, типовий для газетно-публіцистичного стилю, знаходить своє відображення в стереотипних заголовках ТП, лаконічна, клішована форма котрих зумовлена повторюваністю та обмеженістю погодної тематики, необхідністю оперативного надання інформації, прагненням до документальності викладу.

Площинна синтагматика (або просторове розташування) [8, 8] повідомлення погоди виступає як кодифікований засіб, що сприяє реалізації прагматичної спрямованості тексту. Дана синтагматика ТП розглядається не лише як засіб матеріальної фіксації, але і як невід'ємна частина смислової структури. Вона слугує засобом досягнення конкретності та однозначності ТП. ТП газети «*The Washington Times*» являє собою яскравий приклад комплексного використання графічних і лінгвістичних засобів. Повтор у повідомленні про погоду, окрім семантичної характеристики, отримує ще й графічну. Поняття «графічний повтор», або «позатекстовий повтор», експлікується специфікою композиції дизайну шпальт погоди газети «*The Washington Times*», значимістю та широким використанням графічного оформлення. Графічний повтор може мати автономний характер. Прикладом цього може бути використання того ж самого кольору для позначення середньої температури на схематичних картах. Декодування інформації відбувається при умові осмислення позначень, розшифровка яких надається у правій верхній частині газетної шпальти.

Пор.: Темно-бордовий колір відповідає середній температурі 100⁰ за шкалою Фаренгейта, червоний колір 90⁰, яскраво-помаранчевий 80⁰, блідо-помаранчевий 70⁰ тощо.

Варіювання кольорів набуває широкого поширення в газеті «*The Washington Times*» для аутентичної репрезентації інформації. Кольорова гама постійна для кодування середньої температури і повторюється у кожному газетному номері.

Піктограма *Five-Day Forecast for Washington* являє собою умовне позначення погоди на певні дні тижня (на сьогоднішній і чотири наступних дні). Кожній піктограмі відповідає текст, який декодує позатекстову інформацію. Читач з метою економії часу може не звертати уваги на текстову інформацію. Піктограма, як і кольорова гама, виступає у якості графічного засобу оптимізації сприйняття повідомлення про погоду. Графічна інформація є для читача тематичною, фоновою, на противагу новому, релативному, семантичному змісту [8, 10]. Повтор кольорової гама у кожному номері стає звичним для постійного читача, не потребує значних зусиль та часу для декодування. Релативний зміст у цьому випадку представлений мінімальною та максимальною температурою на схематичній карті та аббревіатурою, що вказує на стан погоди.

Пор.: 74/58 рс означає, що температура змінюється від 74⁰ до 58⁰ за шкалою Фаренгейта і очікується мінлива хмарність (*partly cloudy*).

Аналіз матеріалу показав, що вербальний ТП та його варіант інтегруються тематично, але ж мають розбіжність у поверхневих структурах. Наприклад, семантична інформація ТП *Regional Forecasts* частково представлена графічно у вигляді схематичної карти *Today's Regional Forecast*. Піктограми *Five-Day Forecast for Washington* супроводжуються текстовою інформацією. Таблиця *Precipitation* наочно представлена у вигляді кольорової гістограми *Precipitation Trend*.

В інформаційних повідомленнях про погоду широко використовуються такі риторичні структури як еліпс, багатосполучниковий та безсполучниковий зв'язки, інверсія, паралелізм, повтори.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арнольд И.В. Стилистика современного английского языка: (Стилистика декодирования). — М.: Просвещение, 1990. — 300 с.
2. Домашнев А.И., Шишкина И.П., Гончарова Е.А. Интерпретация художественного текста. — М.: Просвещение, 1989. — 208 с.
3. Зарецкая Е.Н. Риторика: Теория и практика речевой коммуникации. — М.: Дело, 1998. — 480с.
4. Иванченко А.И. Некоторые особенности повтора как характерной черты речевого акта экспрессива // Вісник ХДУ № 386. — Харків: Константа, 1996. — С. 61-65.
5. Кварцхава М.И. Стилистические функции порядка слов в английском предложении: (К проблеме актуализации). Автореф. дис. ... канд. филол. наук. — М., 1978. — 24 с.
6. Кухаренко В.А. Интерпретация текста. — М.: Просвещение, 1988. — 192 с.
7. Маевская Л.Д. Своеобразие синтаксической организации рекламного текста // Вісник ХДУ. — № 471. — Харків, 2000. — С. 153-158.
8. Месхишвили Н.В. Экспрессивные средства письменной коммуникации (на материале русской, английской и американской рекламы): Автореф. дис. ... канд. филол. наук. — М., 1990. — 27 с.
9. Leech G., Svartvik J. A Communicative Grammar of English. Moscow: Prosveshcheniye, 1983. — 304 p.

РЕЗЮМЕ

Козловская А.Б. Сумской государственный педагогический университет. Реализация принципов риторики в синоптических текстах.

В статье рассматриваются тексты погоды (ТП) газеты «The Washington Times», анализируются особенности реализации в них принципов риторики. Особое внимание уделяется модификации формы и содержания синтаксических структур в ТП, фигурам прибавления, убавления и перемещения. ТП газеты «The Washington Times» широко используют такие риторические структуры как эллипс, асиндетон, полисиндетон, инверсия, параллелизм, повторы.